

بحران تازه: مطالبات معوق

اشاره

گزارش رسمی اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی بانک مرکزی نشان می‌دهد که ۱۸ بانک و موسسه اعتباری کشور (شامل بانک‌های دولتی تجارت، رقا، سپه، پست‌بانک، صادرات، ملی، ملت، توسعه صادرات، صنعت و معدن، کشاورزی و مسکن) و بانک‌های خصوصی (شامل اقتصادنوین، پارسیان، پاسارگاد، سامان، سرمایه و کارآفرین) به علاوه موسسه اعتباری توسعه، در مجموع در پایان سال ۸۵ حدود ۱۰ هزار و ۸۹۰ میلیارد تومان مطالبات معوق و سررسیدگذشته داشته‌اند. در حالی که سازمان بازرسی کل کشور مطالبات معوق و سررسیدگذشته تنها ۱۰ بانک دولتی در پایان سال ۸۵ را معادل ۱۱ هزار و ۲۰۰ میلیارد تومان اعلام کرده است.

سازمان بازرسی کل کشور مطالبات معوق و سررسیدگذشته ۱۰ بانک دولتی در پایان سال ۸۴ را نیز بیش از هشت هزار میلیارد تومان اعلام کرده است. ولی براساس گزارش رسمی اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی بانک مرکزی، مطالبات معوق ۱۸ بانک و موسسه اعتباری کشور در پایان ۸۴ بیش از ۶/۹ هزار میلیارد تومان بوده است.

به گزارش روابط عمومی بازرسی کل کشور، بررسی تسهیلات پرداختی بالای ده میلیارد ریال بانک‌های دولتی در سال ۱۳۸۵ حکایت از وجود برخی نارسایی‌ها در مراحل قبل، حین و پس از پرداخت تسهیلات دارد و همین امر موجب شده است که طی سال‌های ۸۳ و ۸۴ و ۸۵ شاهد روند روبه‌تزايد و حجم بالای مطالبات سررسیدگذشته و معوق در کلیه بانک‌ها باشیم. زیرا مجموع بدهی‌های سررسیدگذشته و معوق گیرندگان تسهیلات در ده بانک دولتی در پایان سال‌های ۸۳، ۸۴ و ۸۵ به ترتیب بیش از ۵۳، ۸۰ و ۱۲۲ هزار میلیارد ریال بوده است.

از سوی دیگر، آمارها نشان می‌دهد که حدود نیمی از تسهیلات پرداختی بالای ده میلیارد ریال، به شرکت‌ها و موسسات وابسته به دولت پرداخت شده که بعضاً این دستگاه‌ها در بازپرداخت اقساط با تاخیر عمل می‌کنند. به عنوان نمونه، شرکتی متعلق به یکی از بانک‌ها به دلیل مشکلات مالی و مدیریتی، قادر به بازپرداخت اقساط تسهیلات دریافتی نبوده و از سال ۱۳۷۸ تاکنون به دفعات منجر به تمدید آن شده است. به نحوی که بدهی شرکت فوق به آن بانک در پایان سال ۱۳۸۵ بالغ بر ۳/۸ هزار میلیارد ریال شده است.

گزارش سازمان بازرسی کل کشور درباره مطالبات سررسیدگذشته و معوق بانک‌ها همچنین حاکی است که برخی از بانک‌ها بدهی معوق و سررسیدشده مشتریان خود را با اعطای تسهیلات جدید تسویه می‌کنند. این اقدام نه تنها به علت عدم تطبیق با هیچیک از عقود، مغایر با عملیات بانکی بدون ربا می‌باشد، بلکه از آنجا که این رویه صرفاً جهت تسویه بدهی‌های مشتری است - نه در راستای اهداف تعیین شده اعطای تسهیلات - علاوه بر افزایش کاذب آمار تسهیلات اعطایی شعب که برای آنها امتیاز نیز محسوب می‌شود، موجب مکتوم‌ماندن چگونگی عملکرد و میزان دقت بانک‌ها در ارتباط با تسهیلات پرداختی و سهل‌انگاری در وصول به‌موقع مطالبات شده و در نهایت موجب سرپوش‌گذاشتن بر میزان واقعی مطالبات بانک می‌شود.

اینک با توجه به بحرانی شدن شرایط بانک‌ها به خاطر افزایش بی‌رویه و غیرمنطقی مطالبات معوق، به بررسی این موضوع در مصاحبه با یکی از صاحب‌نظران امور بانکی (ابراهیم شیخ‌زاده، رییس اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی بانک سپه) می‌پردازیم.

بانک و اقتصاد

مطالبات معوق بانک‌ها (به دلیل مبلغ اقساط کمتر وام‌ها) شود، نتیجه معکوس داشته و همانگونه که امروزه آمار و ارقام بانک‌ها به‌وضوح نشان می‌دهد، با کاهش نرخ سود و به دلیل کاهش هزینه جرایم، مطالبات معوق بانک‌ها روزبه‌روز در حال افزایش است.

❖ / علل افزایش مطالبات معوق بانک‌ها چیست؟

□ عوامل متعددی در افزایش مطالبات معوق بانک‌ها دخیل هستند، لیکن به‌طور کلی می‌توان این عوامل را به دو دسته برون‌سازمانی و درون‌سازمانی

بانک‌ها بسیار زیاد شده و نگرانی‌هایی را برای شبکه بانکی به‌دنبال داشته است، به‌ویژه کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی که انتظار می‌رفت منجر به کاهش

■ ■ ■
بررسی وضعیت تسهیلات پرداختی بالای یک میلیارد تومان توسط بانک‌های دولتی نشان می‌دهد که نارسایی‌هایی در مراحل قبل، حین و پس از پرداخت تسهیلات وجود دارد که موجب عدم بازپرداخت آنها می‌شود.
■ ■ ■

❖ / جناب ابراهیم شیخ‌زاده، لطفاً بفرمایید که در حال حاضر، وضعیت مطالبات معوق بانک‌های کشور چگونه است؟ و روند تغییرات آن در یک دوره زمانی پنج سال گذشته چگونه بوده است؟

□ مطالبات سررسیدگذشته و معوق بانک‌ها، طی پنج سال اخیر نوساناتی داشته است و به‌طور میانگین نسبت به مطالبات سررسیدگذشته و معوق تسهیلات اعطایی بانک‌های دولتی طی چند سال اخیر، بین چهار تا هشت درصد در نوسان بوده است. اما در حال حاضر، سرعت رشد مطالبات سررسیدگذشته و معوق

تقسیم نمود. عوامل برون سازمانی شامل مواردی است چون:

- تغییر و تحولات شرایط سیاسی و اقتصادی و...
- تغییر و تحولات در قوانین و مقررات حاکم.
- بروز حوادث غیرمترقبه.
- فوت وام‌گیرنده و بروز مشکلات در زمینه انحصار وراثت.

- نبود سیستم اطلاعات یکپارچه بانکی.
- کمبود نرخ خسارت تاخیر نسبت به هزینه پول در بازار غیررسمی.
و از عوامل درون سازمانی هم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
- ضعف کیفی فرایند و مراحل بررسی تسهیلات.
- عدم دقت لازم در خصوص وضعیت مالی و اعتباری ضامن‌ها.

- کندی روند وصول مطالبات.
- نبود سیستم هدفگذاری تعهدات.
- نبود سیستم ارزیابی دقیق مشتریان خدمات تعهدی و
- نبود مدیریت موثر بر ارقام دارایی‌ها.

بعضی از بانک‌ها "از ریش به سیل پیوند می‌زنند" یعنی بدهی معوق و سررسید گذشته مشتریان عزیز! خود را با اعطای تسهیلات جدید تسویه می‌کنند!

؟ / لطفاً بفرمایید که معوق شدن مطالبات بانک‌ها، چه پیامدهایی برای بانک‌ها و جامعه دارد؟

□ نقش بانک‌ها در اقتصاد جامعه امری غیرقابل انکار است و هر عاملی که موجب تضعیف بانک‌ها شود، نهایتاً ضعف اقتصاد و بروز مشکلات متعدد در جامعه را به دنبال خواهد داشت. مطالبات معوق نیز عملاً یکی از بحران‌های بانکی است که باعث خروج موقت یا دائمی بخشی از منابع بانک از چرخه عملیاتی شده و بانک‌ها را با مشکلات فراوانی مواجه می‌نماید. مهمترین اثرات معوق شدن مطالبات را می‌توانیم به ترتیب زیر بدانیم:

- مسدود شدن بخشی از منابع بانک‌ها.
- عدم امکان برنامه‌ریزی دقیق و موثر در خصوص مدیریت منابع بانکی.

- ایجاد اختلال در گردش وجوه نقد.

- افزایش ریسک اعتباری بانک‌ها.

- کاهش رتبه بانک‌ها در رتبه‌بندی‌های داخلی و بین‌المللی و
- اتلاف هزینه، وقت و سایر منابع واحدهای ذیربط.

☛ شیخ‌زاده: با تصویب قوانینی همچون عدم الزام به توثیق وثایق ملکی، بانک‌ها بخشی از پشتوانه خود را از دست داده‌اند.

؟ / در هریک از مواردی که به عنوان عامل معوق شدن مطالبات بانک‌ها شناخته شده، مسوولیت با کیست و چه مکانیزمی وجود دارد تا هم خسارات وارده جبران شود و هم از گسترش آن جلوگیری به عمل آید؟

□ معوق شدن مطالبات بانک‌ها به لحاظ آسیب‌شناسی ترکیبی از عوامل درونی و بیرونی است و در بسیاری از موارد مجموع عوامل درونی و بیرونی منجر به معوق شدن مطالبات می‌گردند و برای جلوگیری از معوق شدن مطالبات و جبران هزینه‌های وارده به بانک، هزینه‌ای تحت عنوان جریمه تاخیر تادیه (وجه التزام) از مشتریان دریافت می‌شود که معادل نرخ سود تسهیلات به علاوه شش درصد جریمه است، اما با این حال، به دلایل مختلف، از جمله پایین بودن نرخ سود تسهیلات بانکی و بالا بودن هزینه استقرار در بازارهای غیرمتشکل پولی، برخی از مشتریان کماکان ترجیح می‌دهند تا نهایتاً در صورت فشار بانک‌ها برای پرداخت بدهی‌ها و مطالبات معوق، جرایم متعلقه را بپردازند و از وجوه در اختیار خودشان برای اموری غیر از پرداخت اقساط تسهیلات استفاده کنند که البته براساس برخی مکانیزم‌ها عملاً افراد بدحساب از پرداخت جرایم هم شانه خالی می‌کنند.

با کاهش نرخ سود، مطالبات معوق سیستم بانکی روزبه‌روز در حال افزایش است.

؟ / به نظر شما، مصوباتی چون قانون عدم الزام به سپردن وثیقه ملکی در قبال تسهیلات بانکی، چه تأثیری در این روند داشته است؟

□ یکی از عواملی که همواره منجر به پشت‌گرمی بانک‌ها به دریافت اصل و سود تسهیلات می‌شود، وثایق تسهیلات است و با توجه به ساختار اقتصادی ایران، یکی از متداولترین وثایق، وثایق ملکی می‌باشد. این دسته از وثایق از یک سو مشتریان را مجاب می‌کند که نسبت به ایفای به موقع تعهدات خود اقدام نمایند و از سوی دیگر، به دلیل پایداری ارزش آنها و هماهنگی بین قیمت این وثایق با نرخ تورم، بانک‌ها نیز نوعاً به لحاظ برگشت منابع خود احساس امنیت می‌کنند، اما با تصویب قوانینی چون عدم الزام توثیق وثایق ملکی، بانک‌ها بخشی از پشتوانه خود را از دست داده‌اند و انتظار می‌رود که مسوولان در مواقعی اینچنینی از رویکردهای جایگزین استفاده نمایند. البته امروز در بسیاری از کشورها به رهن بردن وثایق ملکی کاری منسوخ شده است، اما با توجه به ساختار اقتصادی آنها و وجود برخی موسسات مکمل چون موسسات رتبه‌بندی مشتری، شرکت‌های تضمین اعتبار و... باید تاکید کنم که بین ساختار اقتصادی ایران با کشورهای از این قبیل، تفاوت‌های بسیاری وجود دارد. بنابراین، به نظر می‌رسد که نباید اثر وثیقه را در کاهش مطالبات معوق نادیده انگاشت.

بانک‌ها با حیل‌های گوناگون، ضعف مدیریت و عملکرد خودشان را لاپوشانی می‌کنند.

؟ / آقای شیخ‌زاده، با توجه به پیشنهاد تاسیس موسسه ساماندهی مطالبات معوق در یکی از سمینارهای وزارت امور اقتصادی و دارایی در اسفند ماه سال ۸۵، در صورتی که یک چنین موسسه‌ای تشکیل شود، آیا بانک‌ها می‌توانند مطمئن باشند که در زمان مشخص مطالبات و منابع آنها به بانک برخواهدگشت؟ موسسه موردنظر چه تضمینی را در این رابطه خواهد سپرد؟ و اگر نتوانست به وظایف خود عمل کند، عواقب آن چه خواهد بود؟

□ موسسه ساماندهی مطالبات معوق با هدف تسریع در وصول مطالبات و کاهش هزینه‌های بانک‌ها در این خصوص در قالب بخش خصوصی تشکیل

می‌شود. بدیهی است که فعالیت‌های این موسسه نیز مانند هر اقدام دیگری، دارای دو گزینه پیروزی و شکست است، اما به لحاظ تدابیر ویژه اندیشیده‌شده در این موسسه، امید است که موارد پیروزی بر شکست غالب باشد.

موسسه ساماندهی مطالبات معوق با توجه به تخصص خود و استفاده از نیروهای متخصص، کارآمد و مرتبط براساس قراردادهای منعقد شده با بانکها، بیمه‌ها و سایر سازمان‌های ذیربط اقدام به پذیرفتن پرونده‌های اعتبارات معوق آنها نموده و دریافت هرگونه وجهی از این بابت را منوط به پیروزی در اقدامات انجام‌شده می‌داند. از این رو، می‌توان انتظار داشت که سازمان‌ها تنها در صورت وصول مطالبات خود اقدام به پرداخت هزینه‌های مربوط به موسسه می‌نمایند و بالطبع موسسه نیز برای تحقق درآمدهای موردانتظار خود، از هیچ کوششی فروگذار نخواهد کرد. لازم به ذکر است که این ارتباط متقابل بین بانک و موسسه است که هم نقش تضمین حسن انجام امور موسسه را برعهده دارد و هم می‌تواند منجر به بازگشت مطالبات بانک‌ها در زمان مشخص شود.

❗ / لطفاً بفرمایید که سرمایه این موسسه از کجا تامین می‌شود؟ ارکان آن چگونه تعیین می‌شوند؟ چه سازمانی بر فعالیت‌های این موسسه نظارت خواهد کرد؟ و در برابر چه سازمان‌هایی مسوول خواهد بود؟

❑ سرمایه این موسسه توسط بانک‌ها، بیمه‌ها و شرکت‌های وابسته به آنها و هر شخصیت حقوقی دیگری که متقاضی باشد، تامین خواهد شد و ارکان آن با در نظر داشتن وظایف تخصصی عهده موسسه، توسط هیات موسس تعیین می‌شوند. فعالیت‌های موسسه زیر نظر واحدهای نظارتی داخل کشور بوده و به لحاظ قوانین مربوطه هم شرکت ساماندهی مطالبات معوق تابع قانون تجارت و سایر قوانین حاکم بر شرکت‌ها خواهد بود.

❗ / به نظر شما، با توجه به ویژگی‌های کشور در بخش قوانین و مقررات و ساختار فعلی، امکان تشکیل و فعالیت کارآمد این موسسه وجود دارد؟

❷ مطالبات معوق، یکی از بحران‌های بانکی است که باعث خروج موقت یا دایمی بخشی از منابع بانک‌ها از چرخه عملیاتی شده و بانک‌ها را با مشکلات فراوانی مواجه می‌سازد.

چه مرحله‌ای است؟

❑ اساسنامه و طرح توجیهی شرکت تهیه شده و توسط بانک‌ها و بیمه‌ها تحت نقد و بررسی قرار گرفته است. همچنین جلسات متعددی با حضور کارشناسان وزارت امور اقتصادی و دارایی، بانک‌ها و بیمه‌ها، کارشناسان خبره قوه قضاییه و بازنشسته نیروی انتظامی و نظامی برگزار شده و در مورد کلیات طرح و تشکیل آن هماهنگی لازم وجود دارد، ضمن این که تاکنون آمادگی پذیرش حدود ۵۱ درصد سرمایه شرکت توسط بانک سپه و شرکت‌های وابسته به آن اعلام شده و مابقی سرمایه نیز به‌وسیله سایر بانک‌ها و بیمه‌ها تقبل شده است.

❗ / ضمن تشکر به خاطر شرکت در این مصاحبه، امیدواریم اقداماتی از این قبیل بتواند بحران مطالبات معوق بانک‌ها را کنترل کند و امکانات بهتری را برای ارائه خدمات مالی در اختیار بانک‌ها بگذارد.

گفتگو از: اعظم هوشمند

❑ شرکت ساماندهی مطالبات معوق با رویکرد تسریع در امر وصول مطالبات معوق تشکیل شده است و چه از لحاظ ساختار سازمانی، چه از نظر نیروهایی که در آن به‌کارگرفته می‌شوند و چه از نظر رویه انجام امور، سعی خواهد نمود که سریعترین روش‌ها را انتخاب کند تا افزایش کارایی را به‌دنبال داشته باشد. در مورد هماهنگی با سه قوه مقننه، مجریه و قضاییه نیز شرکت تابع مقررات و قوانین موجود در کشور بوده و با توجه به ثبت آن و اخذ مجوز از مبادی ذیربط فعالیت خواهد نمود، البته بانک‌ها و بیمه‌ها و سایر سازمان‌ها براساس اساسنامه خود مجوز پیگیری و وصول مطالبات خود را دارند، لذا موسسه ساماندهی وصول مطالبات با اخذ وکالت در قالب قرارداد اقدام خواهد نمود و عملاً جانشین موکل بوده و اقدامات آن نیز قانونی می‌باشد و با در نظر داشتن ترکیب پرسنلی و ساختار سازمانی خاص آن، آمیزه عوامل فوق کارآمدی شرکت را به‌دنبال دارد.

❗ / تاکنون چه کارهایی برای شکل‌گیری این موسسه صورت گرفته؟ و روند شکل‌گیری آن در

برای پیام‌های تبلیغاتی خود از امکانات ما بهره بگیرید.